

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۰۹/۲۳
تاریخ بررسی مقاله: ۸۹/۱۰/۰۴
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۹/۱۲/۰۷

مجله مشاوره کاربردی
(علوم تربیتی و روانشناسی)
دانشگاه شهید چمران اهواز، بهار و تابستان ۱۳۸۸،
دوره ی چهارم، سال ۱۶- ۴، شماره ی ۱
ص ص: ۱۸- ۳

شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوای خانواده

سیامک سامانی*، عطا ترابی**

چکیده

هدف پژوهش حاضر تبیین شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل فرآیند و محتوای خانواده در دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر شیراز بود. در این پژوهش ۳۱۲ دانش‌آموز دبیرستانی به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. در این پژوهش از سه مقیاس خودگزارشی فرآیند خانواده (SFP)، مقیاس خودگزارشی محتوای خانواده (SFC) و مقیاس شادکامی آکسفورد (OHI) استفاده شد. نتایج آزمون تحلیل واریانس چند متغیره نشانگر تفاوت معنادار گونه‌های مختلف خانواده در ابعاد رضایت از زندگی، خلق مثبت، سلامتی و کارآمدی شادکامی بود. این مطالعه نشان داد که بعد فرایندها در مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوای خانواده نقش بسزایی در شادکامی نوجوانان دارد.

کلید واژگان: شادکامی، فرآیند خانواده، محتوای خانواده، نوجوانی

* دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت (نویسنده مسئول) تلفکس: +۹۸۷۱۱۶۳۵۲۵۸۸

Email: Samani@miau.ac.ir

** دانشجوی کارشناس ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

مقدمه

با طرح روان‌شناسی مثبت‌نگر در حوزه روان‌شناسی ملاک‌های سلامتی دچار تحولی اساسی گردید. در این رویکرد از روان‌شناسی مفهوم شادکامی از جایگاهی ویژه برخوردار است. شادکامی موضوع اساسی زندگی انسان است، سازمان بهداشت جهانی شادکامی را عاملی اساسی در تعریف سلامتی معرفی می‌کند. شادکامی بوسیله‌ی دسته‌ای پیچیده از عوامل ارادی و غیر ارادی مشخص می‌شود. محققان در زمینه‌های پزشکی، اقتصادی، روان‌شناسی، عصب‌شناسی و تحولات بیولوژیکی به دامنه‌ی وسیعی از عوامل ایجاد کننده‌ی شادکامی (یا عدم شادکامی) اعم از برنده شدن در بخت آزمایی، انتخابات، درآمد، از دست دادن شغل، طلاق و اشاره کرده‌اند (جیمز و نیکولاس^۱، ۲۰۰۳).

شادکامی چیست؟ آرگایل، مارتین و لو^۲ (۱۹۹۵) در توضیح مفهوم شادکامی براین باورند که وقتی از مردم پرسیده می‌شود که منظور از شادکامی چیست؟ آن‌ها دو نوع پاسخ را مطرح می‌کنند: ممکن است حالات هیجانی مثبت مانند لذت را عنوان کنند و یا این که آن را راضی بودن از زندگی بدانند. بنابراین بنظر می‌رسد که شادکامی دست کم متشکل از دو جز اساسی عاطفی و شناختی است. با وجود این که شادکامی متضاد افسردگی نیست اما نبود افسردگی شرط لازم برای رسیدن به شادکامی است. آرگایل و همکاران (۱۹۹۵) معتقدند که سه جزء اساسی شادکامی عبارتند از هیجان مثبت، رضایت از زندگی و نبود هیجان منفی از جمله افسردگی و اضطراب. این محققان دریافته‌اند که روابط مثبت با دیگران، هدفمند بودن زندگی، رشد شخصی، دوست داشتن دیگران و طبیعت نیز از اجزاء شادکامی هستند. در دو نمونه‌ی مورد مطالعه در آمریکا دریافته‌اند که "شادی" و "معنای زندگی" از لحاظ اهمیت در بوجود آوردن زندگی مطلوب، مهمتر از "ثروت" و "ارزش‌های اخلاقی" و حتی "رفتن به بهشت" درجه‌بندی شده‌اند. همه این‌ها بیانگر اهمیت و ضرورت شادکامی در زندگی انسان است (آیزنک^۳، ترجمه: فارسی، ۱۳۷۵). روان‌شناسان تعریف‌های متعددی از شادکامی ارائه نموده‌اند که بیانگر دیدگاه‌های مختلف آن‌ها در مورد شادکامی است. دیکی^۴ (۱۹۹۹) در تعریف خود از

1- James, & Nicholas

2- Argyl, Martin, & Lu

3- Eysenck

4- Dickey

شادکامی می‌گوید: شادکامی یکی از شش هیجان^۱ اساسی انسان است که عبارتند از: خشم^۲، ترس^۳، تنفر^۴، تعجب^۵، ناراحتی^۶ و شادی. مک ماهون^۷ (۲۰۰۶) معتقد است شادکامی عبارت است از این که "ما می‌توانیم شاد باشیم، ما شاد خواهیم بود، ما باید شاد باشیم". وین هون^۸ (۱۹۹۲) نیز تعریف کاملی از شادکامی ارائه داده است: "شادکامی درجه یا میزانی است که یک شخص بطور کلی در مورد کیفیت کلی تمام زندگیش، به عنوان یک زندگی کاملاً مطلوب مورد قضاوت قرار می‌دهد".

با مطالعه نظریه‌ها و تحقیقات قبلی می‌توان به این نتیجه رسید که عوامل متعددی بر شادکامی نوجوانان اثر دارد؛ از جمله این عوامل "محبوبیت" (فرد از طرف دیگران تا چه حد مورد پذیرش قرار گیرد)، "مقبولیت" (میزان پذیرش عمومی شخصیت فرد)، "موفقیت" (داشتن انگیزه موفقیت و موفق بودن در انجام وظایف محوله)، عشق، مهربانی، امید، رضایت‌مندی از زندگی، نگرش مثبت در زندگی، مفید و یاری‌رسان بودن و سلامت جسمی و روحی نیز از دیگر عوامل مؤثر بر میزان شادکامی است (برنز^۹، ۹۸۹، به نقل از پورزارعی، ۱۳۸۲).

پژوهش‌ها نشان می‌دهند که عواملی همچون: شخصیت، عزت نفس^{۱۰}، اعتقادات مذهبی، سرمایه اجتماعی^{۱۱}، فعالیت‌ها یا اوقات فراغت، سلامت و غیره تأثیر بسزایی بر شادکامی دارند (میرشاه جعفری عابدی و دریکوندی، ۱۳۸۱). به نظر می‌رسد شادکامی مفهومی است که چندین بخش اساسی دارد. نخستین بخش آن عاطفی و هیجانی است. این بخش باعث می‌شود فرد شادکام همواره از نظر خلقی، شاد و خوشحال باشد، بخش دوم اجتماعی است که گسترش روابط اجتماعی با دیگران و افزایش حمایت اجتماعی را به دنبال دارد. بخش سوم

-
- 1- emotion
 - 2- anger
 - 3- fear
 - 4- disgust
 - 5- surprise
 - 6- sadness
 - 7- McMahan
 - 8- Veenhooven
 - 9- Borenz
 - 10- self-esteem
 - 11- social Capital

شادکامی شناختی است که موجب می‌شود فرد شادکام نوعی تفکر و پردازش اطلاعات ویژه خود داشته باشد و وقایع روزمره را طوری تعبیر و تفسیر کند که خوش‌بینی وی را به دنبال داشته باشد (علی‌پور و نوربالا، ۱۳۸۶).

برینبر^۱ (۱۹۹۸) شادکامی را متغیری می‌داند که پایه زیست شناختی دارد و حالتی نیست که در اثر عوامل موقعیتی و محیطی ایجاد شده باشد. وی در مطالعه بین فرهنگی خود به این نتیجه رسید که میان ملت‌ها و فرهنگ‌های گوناگون، در محیط‌ها و فرهنگ‌های اجتماعی مختلف، در زمینه شادکامی تفاوت وجود دارد و این تفاوت‌ها معمولاً پایدار هستند.

آرگایل (۲۰۰۱) به عنوان پیشگام در نظریه‌پردازان شادی، "ارتباطات اجتماعی" را از مؤلفه‌های مهم شادی می‌داند. او بر این باور است که خانواده یکی از قوی‌ترین پیوندهای ارتباط اجتماعی است و ابعاد گوناگون آن مانند تعداد اعضای خانواده، تحصیلات، درآمد، ساختار قدرت و همبستگی اعضای خانواده از تعیین‌کننده‌های شادی هستند و با اشاره به بررسی کلاسیک کمپل^۲ (۱۹۷۶)، به نقل از آرگایل، (۲۰۰۱) و سایر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه شواهد آزمایشی این ایده را ارایه می‌نماید.

بطور کلی، نظریه‌پردازان دیگری وجود دارند که راه رسیدن به شادکامی و خوشبختی روان‌شناختی را در پرتو توجه به ارزش‌ها و هدف‌های معنوی، نیازهای بنیادی، معنی‌دار بودن و هدفمندی زندگی، عشق و علائق دینی و الهی می‌دانند (رایان و دسی^۳، ۲۰۰۰).

مدل ارایه شده توسط شلدون و لیوبومیرسکی^۴ (۲۰۰۷) درباره‌ی شادی از تازه‌ترین نمونه‌ها در این زمینه می‌باشد. این محققان در مدل خود برای شادی، سه مؤلفه‌ی کلیدی را مطرح نموده‌اند که عبارتند از: ۱- نقطه‌ی شروع ثابت، ۲- شرایط و ۳- کنش‌های عمدی. "نقطه‌ی شروع" به آمادگی‌های ژنتیکی و ارثی اشاره دارد و از این نظر عامل ثابت این الگو به شمار می‌رود. به بیان دیگر این عامل بیانگر سطح شادی، در زمان صفر مدل می‌باشد. "شرایط" در برگیرنده‌ی متغیرهای جمعیت شناختی مانند سن، وضعیت تأهل، وضعیت استقلال و درآمد، تسهیلات، امکانات و بافت خانه و خانواده و مذهب می‌باشد و از این نظر، نسبت به

1- Brenber

2- Campell

3- Ryan, & Deci

4- Sheldon, & Lyubomirsky

عامل اول از ثبات کمتری برخوردار است. "کنش‌های عمدی" اشاره به فرایندهای تلاش مدار و هدفمند زندگی فرد دارد و دربرگیرنده‌ی جنبه‌های شناختی (مانند داشتن نگرش‌های مثبت و کمال‌گرا)، رفتاری (مانند ابراز علاقه به دیگران یا ورزش کردن) و خواست‌های ارادی (مانند تعیین و دنبال کردن هدف‌های شخصی معنادار) اشاره دارد (جوکار و رحیمی، ۱۳۸۶). در این مدل که توسط شلدون و لیوبومیرسکی (۲۰۰۷) ارائه شده است، خانواده به عنوان جزئی از مؤلفه کلیدی شرایط، که یکی از سه مؤلفه مهم ایجاد کننده شادکامی است، معرفی شده است. بنابراین نقش خانواده در ایجاد شادکامی مهم ارزیابی شده است.

خانواده عامل مؤثر در وضعیت روان‌شناختی اعضای جامعه به شمار می‌آید. اما کدام متغیرها در خانواده دارای نقش اساسی‌تر در شادکامی افراد جامعه هستند. مطابق مدل فرآیند و محتوای خانواده^۱، شادکامی نتیجه یا شاخصی از عملکرد خانواده، حاصل تعامل سه دسته از عوامل می‌باشد: ۱- فرایندهای خانواده^۲، ۲- محتوای خانواده^۳ و ۳- بافت اجتماعی خانواده^۴. منظور از "فرایندهای خانوادگی" کنش‌هایی است که امکان سازماندهی و انطباق هرچه مؤثرتر را برای اعضای خانواده فراهم می‌آورد و شامل مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های مقابله، مهارت در تصمیم‌گیری و حل مسئله، انسجام و احترام متقابل و باورهای مذهبی خانواده می‌باشد (سامانی، ۲۰۱۰، ۲۰۰۵). "محتوا یا پتانسیل‌های خانوادگی" در برگیرنده سرمایه‌های مختلف اعضای خانواده به لحاظ تحصیلات، شغل، درآمد، سلامت جسمی و روانی، فضای زندگی، تسهیلات آموزشی و زمان با هم سپری کردن می‌باشد. منظور از "بافت اجتماعی خانواده" نیز نظام اعتقادی و استانداردهایی است که نهاد خانواده را در یک جامعه در بر گرفته است. این بعد از مدل همچنین شامل شرایط استرس‌زای محیطی پیرامون خانواده نیز می‌باشد. بطور مثال، خانواده‌ای که در شرایط بحران اقتصادی جامعه بسر می‌برد متفاوت از خانواده‌ای است که در معرض این دسته از بحران‌های نمی‌باشند. مطابق با مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوای خانواده، خانواده‌ای که به لحاظ سطح فرآیند و محتوای خانواده از وضعیت بهینه‌ای برخوردار باشد، از عملکرد روان‌شناختی مناسب‌تری برخوردار می‌باشد. این مفروضه

1- Family Process and Content Model (FPC Model)

2- family process

3- family content

4- family social context

از مهم‌ترین مفروض‌های مدل فرآیند و محتوای خانواده می‌باشد (سامانی، ۲۰۱۰؛ سامانی و صادق‌زاده، ۲۰۱۰).

بر اساس ابعاد فرایند و محتوای در مدل بافت‌نگر فرایند و محتوای خانواده می‌توان قائل به سه گونه‌ی کلی برای خانواده به قرار: ۱- خانواده‌های سالم، ۲- خانواده‌های غیر سالم و ۳- خانواده‌های مشکل‌دار بود. خانواده‌های سالم سطح فرآیند و محتوای مناسبی دارند. خانواده‌های غیر سالم سطح فرآیند و محتوای پایینی دارند و خانواده‌های مشکل‌دار تنها در یکی از فرآیند یا محتوا وضعیت مناسبی دارند. بدین ترتیب در این مدل می‌توان قائل به دو گونه خانواده مشکل‌دار بود، خانواده‌هایی که مشکل فرایندی دارند و خانواده‌هایی که به جهت محتوا دارای مشکل می‌باشند (سامانی، ۲۰۰۵).

پرویزی، امینی‌زاده، ثناگو و سپهوند (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان تبیین خانواده سالم از دیدگاه نوجوانان زنجان دریافته‌اند که نوجوانان در تبیین ویژگی خانواده سالم و نقش خانواده در سلامت نوجوانان بر مواردی از قبیل روابط خانوادگی (به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر سلامت نوجوان)، میزان صمیمیت والدین با فرزندان، آگاهی والدین از تکامل و سلامت نوجوان، میزان نظارت و کنترل فرزندان، تسهیلات رفاهی ورزشی، امکانات آموزشی و باورهای مذهبی خانواده اشاره دارند.

یوچیدا، نوراسکونت و شینبو^۱ (۲۰۰۴) شواهد تجربی از بافت‌های فرهنگی اروپا-آمریکا را با شرق آسیا مقایسه کردند و دریافته‌اند که در بافت فرهنگی اروپا-آمریکا شادکامی بیشتر با موفقیت در اهداف فردی شخص مرتبط است در حالی که در بافت فرهنگی شرق آسیا به نظر می‌رسد شادکامی با ارتباطات اجتماعی مثبت رابطه دارد.

کوئینگ، مک کالوچ و لارسون^۲ (۲۰۰۱) در فرا-تحلیل خود بر روی مطالعاتی که پیرامون ارتباط بین اعتقادات مذهبی و اندازه‌گیری‌های بهزیستی و شادکامی و رضایت‌های زندگی داشتند دریافته‌اند، ۸۰ درصد از نتایج این مطالعات حاکی از ارتباط مثبت شادکامی با اعتقادات مذهبی است. با توجه به اینکه نشاط و شادکامی در زندگی اجتماعی انسان، از ابعاد و علائم سلامتی و تعادل روانی افراد یک جامعه به حساب می‌آید و با توجه به اینکه شادکامی

1- Uchida, Norasakkunit, & Shinobu

2- Koenig, McCullough, & Larson

هدف نهایی و مشترک انسان‌هاست (اریکسون^۱، ۲۰۰۳). هدف از این مطالعه تبیین وضعیت شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوا می‌باشد. برای این منظور در این پژوهش به مقایسه میزان شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده پرداخته خواهد شد. مهم‌ترین سؤال پژوهش در این مطالعه پیرامون وضعیت شادکامی و ابعاد آن در گروه نوجوانان با احتساب نوع خانواده‌ی آن‌ها می‌باشد که به قرار زیر قابل طرح می‌باشد: ۱- آیا میزان شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده با یکدیگر متفاوت می‌باشد؟ و ۲- آیا میزان ابعاد شادکامی در نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده با یکدیگر متفاوت می‌باشد؟

روش

این مطالعه از نوع توصیفی-علی مقایسه‌ای می‌باشد. جامعه‌ی آماری در این مطالعه شامل نوجوانان مشغول به تحصیل در دبیرستان‌های شهر شیراز بود. گروه نمونه ۳۱۲ دانش‌آموز پسر و دختر دبیرستانی از دو ناحیه از نواحی آموزش و پرورش شهر شیراز بود. این گروه نمونه به شیوه‌ی نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای، از نواحی چهارگانه‌ی آموزش و پرورش شهر شیراز انتخاب شدند. بدین ترتیب که از بین نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شهر شیراز دو ناحیه (نواحی ۲ و ۴)، سپس از هر ناحیه دو مدرسه (یک مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه) و در هر مدرسه از هر پایه یک کلاس به تصادف انتخاب شد و تمام دانش‌آموزان آن کلاس مورد ارزیابی قرار گرفتند. میانگین و انحراف معیار سن گروه نمونه مورد مطالعه به ترتیب برابر ۱۶/۴۳ و ۱/۰۲ بود. جدول ۱ میانگین و انحراف معیار سن کل نوجوانان را بر اساس جنس نشان می‌دهد.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار سن نوجوانان بر اساس جنس

جنس	شاخص‌ها	
	میانگین	انحراف معیار
دختر	۱۶/۱۵	۱/۰۴
پسر	۱۶/۷۲	۰/۱۹
کل	۱۶/۴۳	۱/۰۲

به منظور گردآوری اطلاعات در این مطالعه از سه مقیاس به قرار زیر استفاده شد.

۱- **مقیاس شادکامی آکسفورد (OHI)**^۱: این پرسشنامه در سال ۱۹۸۹ توسط آرگایل، مارتین و کرسلند^۲ تهیه شد و نوربالا و علی‌پور (۱۳۸۶) آن را به فارسی ترجمه کرده‌اند. این پرسشنامه دارای ۲۹ ماده چهار گزینه‌ای است (۰= اصلاً، ۱= کم، ۲= متوسط و ۳= زیاد) که حیطه‌های، رضایت، خلق مثبت، سلامتی، کارآمدی و عزت نفس را در بر می‌گیرد. حداکثر نمره در این آزمون ۸۷ و حداقل آن صفر است. در این پرسشنامه نمره بالا نشانگر شادکامی و نمره پایین نشانه‌ی افسردگی آزمودنی است. ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه بوسیله علی‌پور و نوربالا (۱۳۸۶) ۰/۹۳ بدست آمد. همچنین ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه در مطالعه حاضر ۰/۸۹ بود.

۲- **مقیاس خودگزارشی فرآیند خانواده (SFPS)**^۳: این مقیاس توسط سامانی (۱۳۸۷، ۲۰۰۵) بر پایه‌ی الگوی نظری فرآیند و محتوای خانواده ساخته شد و دارای ۴۳ سؤال مدرج پنج نمره‌ای از کاملاً موفق= ۵ تا کاملاً مخالف= ۱ است که ۵ حیطه‌ی ۱- تصمیم‌گیری و حل مسأله، ۲- مهارت مقابله، ۳- انسجام و احترام متقابل، ۴- مهارت ارتباطی و ۵- باورهای مذهبی را در بر می‌گیرد. نمره بالا در هریک از این حیطه‌ها نشانگر وجود بیشتر آن فرآیند در میان اعضای خانواده است. به منظور تعیین پایایی مقیاس فرآیند خانواده (سامانی، ۱۳۸۷) دو روش محاسبه آلفای کرونباخ و روش بازآزمایی را به کار برد. ضریب آلفا به ترتیب برای عامل تصمیم‌گیری و حل مسئله، مهارت مقابله، انسجام و احترام، مهارت ارتباطی و باورهای مذهبی برابر با ۰/۸۶، ۰/۸۸، ۰/۷۶، ۰/۷۹ و ۰/۷۹ گزارش شده است. نتایج بررسی پایایی این عوامل به شیوه‌ی بازآزمایی به ترتیب برابر ۰/۸۳، ۰/۷۷، ۰/۷۸، ۰/۷۲، ۰/۷۹ بدست آمد است. همچنین جعفری (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ برای عوامل این مقیاس را به ترتیب: ۰/۸۷، ۰/۶۲، ۰/۸۶، ۰/۹۱، ۰/۹۰ و ۰/۹۴ گزارش کرده است. روایی این مقیاس نیز در دو مطالعه با استفاده از روش تحلیل عامل توسط سامانی (۱۳۸۷، ۲۰۰۸) مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج این دو مطالعه حاکی از کفایت روان‌سنجی این مقیاس می‌باشد.

۳- **مقیاس خودگزارشی محتوای خانواده (SFCS)**^۴: این مقیاس توسط سامانی (۲۰۰۵) بر پایه‌ی مدل بافت‌نگر فرآیند و محتوای خانواده طراحی شده است. مطابق مطالعه

-
- 1- Oxford-Happiness Inventory
 - 2- Argil & Martin, & Crossland
 - 3- Self-report Family Process Scale
 - 4- Self-report Family Content Scale

سامانی و صادق‌زاده (۲۰۱۰) این پرسشنامه ۳۸ سؤال مدرج پنج نمره‌ای (از کاملاً موفق = ۵ تا کاملاً مخالف = ۱)، هفت عامل ۱- شغل و تحصیلات، ۲- زمان با هم بودن، ۳- منابع مالی، ۴- سلامت جسمی و روانی، ۵- فضای زندگی، ۶- ظاهر فیزیکی و ۷- تسهیلات آموزشی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. نمره بالا در هر یک از عوامل فوق نشانگر کفایت و رضایت بیشتر اعضای خانواده از هر یک از حیطه‌های مورد ارزیابی است. به منظور تعیین پایایی مقیاس محتوای خانواده (سامانی، ۲۰۰۸) دو روش محاسبه آلفای کرونباخ و روش بازآزمایی به کار گرفته شده است. ضریب آلفا برای این هفت عامل به ترتیب برابر با ۰/۸۸، ۰/۷۶، ۰/۷۹، ۰/۷۹، ۰/۸۲، ۰/۸۵ و ضریب پایایی این عوامل به شیوه‌ی باز آزمایی به ترتیب برابر ۰/۸۳، ۰/۷۷، ۰/۷۸، ۰/۷۲، ۰/۷۹، ۰/۸۲ و ۰/۸۲ گزارش شده است. روایی این مقیاس نیز توسط سامانی (۲۰۰۸) و سامانی و صادق‌زاده (۲۰۱۰) با استفاده از روش تحلیل عامل مورد بررسی قرار گرفته است که نتایج این دو مطالعه حاکی از کفایت این مقیاس به لحاظ شاخص‌های روایی سنجی بوده است. همچنین جعفری (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ برای عوامل این مقیاس را از ۰/۶۵ تا ۰/۸۶ گزارش کرده است.

یافته‌ها

جدول شماره ۲ میانگین و انحراف معیار شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده مطابق با مدل فرایند و محتوا را نشان می‌دهد. لازم به توضیح است به منظور تفکیک و شناسایی گونه‌های مختلف خانواده مطابق مدل بافت‌نگر فرایند و محتوا از دو مقیاس فرایند و محتوای خانواده استفاده شد. بدین ترتیب که ابتدا با استفاده از نمره برش ۳ در هر دو مقیاس فرایند و محتوا، گروه نمونه در این دو بعد به گروه‌های با فرایند بالا و فرایند پایین و محتوای بالا و پایین تقسیم شدند، سپس خانواده‌هایی که در هر دو بعد فرایند و محتوا دارای نمره مساوی و بالاتر از ۳ بودند در گروه خانواده‌های سالم (باکفایت)، خانواده‌هایی که در هر بعد فرایند و محتوا دارای نمره‌ی کمتر از سه بودند در گروه خانواده‌های غیر سالم (بی‌کفایت)، خانواده‌های که در بعد فرایند نمره مساوی و بالاتر از سه گرفته و در بعد فرایند نمره کمتر از سه گرفته بودند در گروه خانواده‌های دارای مشکل محتوا و خانواده‌های که در بعد محتوا نمره مساوی و بالاتر از سه گرفته و در بعد فرایند نمره آنها کمتر از سه شده بود در گروه خانواده‌های دارای

مشکل فرایندی قرار گرفتند.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده
گونه‌های مختلف خانواده

شاخص‌ها	سالم	غیر سالم	دارای مشکل فرایندی	دارای مشکل محتوایی
میانگین	۵۵/۱۳	۴۷/۵۱	۴۷/۰۷	۵۵/۵۴
انحراف معیار	۱۳/۱	۱۲/۸	۱۲/۴	۱۲/۷

به منظور مقایسه گونه‌های مختلف خانواده در میزان شادکامی از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول شماره‌ی ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه برای شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده

منبع واریانس	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	P
بین گروهی	۵۲۱۹/۱	۳	۱۷۳۹/۷	۱۱/۱	<۰/۰۰۱
درون گروهی	۴۸۱۵۲/۵	۳۰۸	۱۵۶/۳		
کل	۵۳۳۷۱/۶	۳۱۱			

همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، بین گونه‌های مختلف خانواده در میزان شادکامی در سطح $p < 0/001$ تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. نتایج آزمون تعقیبی شفه حاکی از آن بود که میانگین‌های میزان شادکامی خانواده‌های سالم (۵۵/۱۳) و خانواده‌های دارای مشکل محتوایی (۵۵/۵۴) از خانواده‌های ناسالم (۴۷/۵۱) و دارای مشکل فرایندی (۴۷/۰۷) به طور معناداری بیشتر است. میانگین ابعاد مختلف شادکامی نیز با استفاده از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره^۱ در گونه‌های مختلف خانواده مورد مقایسه قرار گرفت. نتایج این آزمون در جدول شماره ۴ و جدول شماره ۵ ارائه شده است. جدول شماره ۴ میانگین و انحراف

1- MANOVA

معیار ابعاد مختلف شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده و جدول شماره ۵ نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره را نشان می‌دهند.

جدول ۴. میانگین و انحراف معیار ابعاد مختلف شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده

ابعاد شادکامی						گونه خانواده
عزت نفس	کارآمدی	سلامتی	خلق مثبت	رضایت از زندگی	شاخص	
۱/۶۸	۱/۳۴	۱/۷۰	۱/۶۸	۱/۶۷	میانگین	غیر سالم
۰/۸۵	۰/۶۰	۰/۶۲	۰/۵۴	۰/۵۲	انحراف معیار	
۱/۹۰	۱/۶۵	۲/۰۳	۱/۹۱	۲/۱۰	میانگین	دارای مشکل محتوایی
۰/۵۷	۰/۵۹	۰/۵۰	۰/۶۲	۰/۴۸	انحراف معیار	
۱/۷۶	۱/۳۵	۱/۶۴	۱/۶۶	۱/۶۹	میانگین	دارای مشکل فرآیندی
۰/۷۰	۰/۶۳	۰/۵۷	۰/۴۷	۰/۵۸	انحراف معیار	
۱/۸۸	۱/۴۶	۲/۰۱	۱/۸۸	۲/۰۸	میانگین	سالم
۰/۷۳	۰/۵۷	۰/۵۰	۰/۴۹	۰/۵۱	انحراف معیار	

جدول ۵. نتایج آزمون MANOVA برای ابعاد شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده

P<	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	منابع واریانس	
۰/۰۰۱	۱۳/۱۳	۳/۶۴	۳	۱۰/۹۲	رضایت	گونه‌های خانواده
۰/۰۰۸	۴/۰۷	۱/۱۸	۳	۳/۵۶	خلق مثبت	
۰/۰۰۱	۹/۱۷	۲/۷۷	۳	۸/۳۱	سلامتی	
۰/۰۰۵	۴/۳۴	۱/۵۷	۳	۴/۶۹	کارآمدی	ابعاد خانواده
۰/۵۴	۱/۳۲	۰/۶۴	۳	۱/۹۳	عزت نفس	
		۰/۲۸	۲۵۹	۷۱/۷۷	رضایت	سطح
		۰/۲۹	۲۵۹	۷۵/۴۵	خلق مثبت	
		۰/۳۰	۲۵۹	۷۸/۱۷	سلامتی	
		۰/۳۶	۲۵۹	۹۳/۳۸	کارآمدی	
		۰/۴۹	۲۵۹	۱۲۶/۹	عزت نفس	

همان طور که از جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود، بین گونه‌های مختلف خانواده در میزان رضایت از زندگی ($P < 0/001$)، خلق مثبت ($P < 0/008$)، سلامتی ($P < 0/001$) و کارآمدی ($P < 0/005$) تفاوت معناداری مشاهده می‌شود. نتایج آزمون تعقیبی شفه حاکی از آن بود که میانگین‌های میزان رضایت از زندگی خانواده‌های سالم ($2/08$) و خانواده‌های دارای مشکل محتوایی ($2/10$) از میانگین‌های خانواده‌های ناسالم ($1/67$) و دارای مشکل فرآیندی ($1/69$) بیشتر می‌باشد. میانگین‌های میزان خلق مثبت خانواده‌های سالم ($1/88$) و خانواده‌های دارای مشکل محتوایی ($1/91$) از میانگین‌های خانواده‌های ناسالم ($1/67$) و دارای مشکل فرآیندی ($1/66$) نیز به طور معناداری بیشتر بود و میانگین‌های میزان سلامتی در خانواده‌های سالم ($2/01$) و دارای مشکل محتوایی ($2/03$) بطور معناداری بیشتر از میانگین‌های خانواده‌های غیر سالم ($1/70$) و خانواده‌های دارای مشکل فرآیندی ($1/64$) بود. نتایج آزمون شفه همچنین نشان داد که میانگین میزان احساس کارآمدی نوجوانان در خانواده‌های دارای مشکل محتوایی ($1/65$) به طور معناداری بهتر از میانگین‌های خانواده‌های دارای مشکل فرآیندی و غیر سالم است. نتایج این آزمون همچنین نشانگر این موضوع بود که میانگین‌های عزت نفس نوجوانان در خانواده‌های سالم ($1/88$) و خانواده‌های دارای مشکل محتوایی ($1/90$) بطور معناداری بالاتر از میانگین نوجوانان در خانواده‌های غیر سالم ($1/68$) است.

بحث

در یک تبیین کلی از این پژوهش می‌توان به این نتیجه رسید که شادکامی در گونه‌های مختلف خانواده متفاوت است و بر اساس مدل بافت‌نگر فرایند و محتوا، خانواده‌های سالم که از محتوا و فرآیند بالایی برخوردارند و همچنین خانواده‌هایی که تنها به لحاظ فرایند از وضعیت مناسبی برخوردارند با ایجاد محیطی سالم و امن و دور کردن نوجوانان از استرس‌ها و فشارهای روانی در شادکامی آنان مؤثرند. همچنین شادکامی بیشتر در خانواده‌های مشکل‌دار محتوایی نسبت به خانواده‌های مشکل‌دار فرآیندی بیانگر این است که فرایند خانواده نقش مهم‌تری نسبت به محتوای خانواده در ایجاد شادکامی در نوجوانان دارد. در تبیین موضوع تفاوت میزان ابعاد شادکامی نوجوانان در گونه‌های مختلف خانواده می‌توان این گونه بیان کرد که شادکامی و رضایت از زندگی، دو جنبه هیجانی مثبت هستند که به شدت تحت تأثیر محیط زندگی و شرایط رشد جسمانی و روانی افراد قرار دارند، به ویژه نوجوانان که دارای وابستگی

مالی، عاطفی و غیرو به خانواده‌هایشان هستند این عوامل را ملاک قضاوت و احساس شادکامی خود قرار می‌دهند. کارین، آلبرتسن و کارنستروم^۱ (۲۰۰۳) و کار (۲۰۰۳) اشاره می‌کنند که هر چه محیط زندگی لذت بخش‌تر باشد، بطور قابل توجهی با شادکامی و رضایت از زندگی بیشتری نیز همراه است. این محیط می‌تواند هم کشور، شهر و محله و هم محیط خانه و امکان دسترسی به شادی را در برگیرد.

حمایت‌های اجتماعی و عاطفی و ایجاد محیطی سالم در خانواده‌ها عموماً برای سلامت جسمی و روانی نوجوانان، مفید و مثبت است. کیفیت روابط با دیگران به همان اندازه‌ی کمیت آن‌ها، برای مقاومت در برابر فشارهای روحی مهم است. روابط منفی، عواقب خاص خود را در پی دارد. برای مثال، بحث و جدل‌های خانوادگی، بر روی دستگاه ایمنی بدن تأثیر منفی بر جای می‌گذارد. وجود فضای آزاد در خانواده برای بیان احساس‌ها و هیجان‌ها و بیان افکار، موجب افزایش سلامت روان می‌شود، زیرا بازداری‌های دراز مدت موجب گسترش بیماری‌های روان-تنی می‌شود. چون خانواده‌های سالم محیطی امن و مناسب برای نوجوانان ایجاد می‌کنند (جعفری، ۱۳۸۸).

احساس خودکارآمدی برای احساس شادی و خشنودی نوجوانان، مهم و ضروری است و این احساس خودکارآمدی باید در حیطه‌هایی از زندگی فرد که برای او مهم هستند احساس شود. خانواده‌های سالم که از فرآیند و محتوای بالایی برخوردارند با ایجاد کردن زمینه‌های شناختی مناسب برای نوجوانان، در بوجود آوردن این احساس نقش مناسبی ایفا می‌کنند.

عوامل گوناگونی در مورد علل شادکامی یا عدم شادکامی افراد بیان شده است. ولی روان‌شناسان زیادی از جمله آرگایل (۲۰۰۱) معتقد است شادکامی افراد عمدتاً به شخصیت آن‌ها بستگی دارد و از بین عوامل نامبرده شده به نقش عامل شخصیت در شادکامی توجه ویژه‌ای شده است. به گفته کار (۲۰۰۳) هیچ یک از عوامل دیگر از جمله وضعیت اقتصادی، سن، جنس، میزان درآمد، پایگاه اقتصادی اجتماعی، نژاد و غیرو رابطه‌ای با شادکامی ندارند زیرا شادکامی افراد عمدتاً به ویژگی‌های شخصیتی آن‌ها بستگی دارد. بنابراین برای توضیح دادن عوامل شادکامی مطالب گوناگونی را می‌توان بیان کرد. نتایج این پژوهش هم نشان می‌دهد که خانواده‌هایی که به لحاظ محتوا دارا مشکل هستند همچنان احساس شادکامی بالای

1- Karin, Albrektsen, & Qvarnstrom

دارند.

خلق مثبت یکی از ابعاد مهم شادکامی است. بنابر نظریات روابط اجتماعی و پژوهش‌های انجام شده در این مورد، شادی در افرادی که با هم ارتباط نزدیک دارند، از فردی به فرد دیگر منتقل می‌شود. چون در خانواده‌های سالم و مشکل‌دار محتوایی وضعیت فرایندهای خانوادگی اعم از مهارت‌های ارتباطی، انسجام و احترام متقابل مناسب‌تر از سایر خانواده است، شادی و خلق مثبت در این گونه خانواده‌ها نیز بیشتر مشاهده می‌گردد. چرا که این دسته از فرایندها عاملی اساسی در کنش‌وری رضایتمند اعضای خانواده دارد (کار، ۲۰۰۳). مطابق یافته‌های این پژوهش فرایندهای خانوادگی مناسب عاملی مهم و تأثیرگذار بر افزایش میزان شادکامی نوجوانان به شمار می‌آید. لینگرن (۱۹۹۵) انسجام خانواده (به عنوان یکی از ابعاد فرایند خانواده) را داشتن احساس‌ها و عاطفی نزدیک با شخص دیگر تعریف کرده است. در خانواده‌های انسجام یافته تجربه‌ای از دوست داشتن است که به تجربه یکپارچگی میان اعضای خانواده کمک می‌کند. فردی که در یک خانواده منسجم قرار گرفته است با دیگر اعضای خانواده احساس همدلی می‌کند و بر زندگی‌اش تمرکز دارد و احساس می‌کند که با سایر اعضای خانواده یک مجموعه را تشکیل می‌دهند که برای یکدیگر احترام قائل هستند و به هم توجه می‌کنند (کار، ۲۰۰۳). این توجه و نزدیکی اعضای خانواده به یکدیگر و این تعادل ایجاد شده پیوسته در طول زندگی وجود دارد و این نزدیکی عاطفی به احساس همدلی بین اعضای خانواده منجر می‌شود که به نوجوانان احساس شادکامی می‌بخشد. در انتها، پیشنهاد می‌گردد محققان به طور دقیق‌تر به بررسی تأثیر ابعاد مختلف فرایندهای خانوادگی همانند مهارت ارتباطی، تحمل، حل مسئله، مهارت‌های مقابله و ... بر سلامت و شادکامی بپردازند. در پایان، از تمام معلمان و کارکنان آموزش و پرورش شهر شیراز، و همچنین دانش‌آموزانی که به عنوان شرکت‌کننده در این مطالعه ما را یاری دادند سپاسگزاریم.

منابع

آیزنک، م. (بدون تاریخ). *روان‌شناسی شادی*. ترجمه مهرداد فیروزبخت، خشایار بیگی (۱۳۷۵)، انتشارات بدر.

پرویزی، سرور؛ امینی‌زاده، خدیجه؛ ثناگو، اکرم؛ سپهوند، فریبا. (۱۳۸۸). تبیین خانواده‌های

سالم از دیدگاه نوجوانان زنجان. *مجله پرستاری*. دوره ۴ شماره ۱۲ و ۱۳، صص ۱۷-۷ پورزارعی، محسن. (۱۳۸۲). *بررسی رابطه هوش هیجانی، سلامت روان و شادکامی در بین دانش‌آموزان متوسطه فراتشبهند*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارسنجان.

جعفری، محمدعلی. (۱۳۸۸). *مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در گونه‌های مختلف خانواده بر اساس مدل فرآیند و محتوای خانواده*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی تربیتی، دانشگاه شیراز، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی. جوکار، بهرام؛ رحیمی، مهدی. (۱۳۸۶). *تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر شادی در گروهی از دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز. *مجله روانشناسی و روانپزشکی بالینی ایران**، شماره ۴، صص. ۳۸۴-۳۷۶.

سامانی، سیامک. (۱۳۸۷). *تهیه و طراحی مقیاس فرایندهای خانوادگی برای خانواده‌های ایرانی. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی**، شماره ۳، صص. ۱۶۲-۱۶۸. علی‌پور، احمد؛ نوربالا، احمدعلی. (۱۳۸۶). *بررسی مقدماتی پایایی و روایی پرسشنامه شادکامی آکسفورد در دانشجویان دانشگاه تهران، *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی**، صص. ۷۱-۸۱.

میرشاه جعفری، ابراهیم؛ عابدی، محمدرضا؛ دریکوندی، هدایت‌الله. (۱۳۸۱). *شادمانی و عوامل مؤثر بر آن، *تازه‌های علوم شناختی**، سال ۴، شماره سه، صص. ۵۰-۵۶. یزدانی، فضل‌الله؛ آزاد، حسین. (۱۳۸۲). *بررسی رابطه‌ی بین نگرش دینی، سبک‌های مقابله‌ای و شادکامی در دختران و پسران دبیرستانی اصفهان در سال تحصیلی ۸۱-۸۲. *فصلنامه دانش و پژوهش در علوم تربیتی**، ۱۶، صص. ۲۷-۲۲.

Argyle, M. (2001). *The Psychology of Happiness*. Holland: Elsevier, Argyle, M., Martin., & Lu, L. (1995). *Testing For Stress and Happiness: The role of the social and cognitive factors*. In C.D. Spielberger & I.G. Sarason (Eds), *stress and emotion*, Washington, DC: Taylor & Francis.

Brenber, J. (1998). Happiness and Personality. *Personality and Individual Difference*, 25, 279-296.

Car, A. (2003). *Positive Psychology. Handbook of Psychology*. New York : Brunner – Routledge Press.

- Dickey, M. T. (1999). *The Pursuit of Happiness*. Retrieved from: <http://www.imdb.com/title/tt0454921>.
- Erikson, K. (2003). *Should Happiness be Our Ultimate Goal?* Retrieved from. <http://www.primechoice.com/philosophy/shelp/hapgoal.htm> enter prices.
- Flower, J. H., & Christakis, N. A. (2008). Dynamic spread of happiness in large social network: longitudinal analysis over 20 years in the framingham heart study, *British Medical Journal*, 337, 2338, 1-12.
- Karin, G., Albrektsen, G., & Qvarnstrom, U. (2003). Associations between psychosocial factors and happiness among school adolescents. *International Journal of Nursing Practice*, 9, 166-175.
- Koenig, H. G., McCullough, M. E., & Larson, D. B. (2001). *Handbook of Religion and Health*. New York, Oxford University Press.
- Lingren, G. (1995). *Creating Sustainable Families*. G95-1269 -A. London rout ledge.
- McMahon, D. M. (2006). *Happiness: A history*. New: Atlantic Monthly Press.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Samani, S. (2005). Family Process and content Model: A Theoretical Model. Paper presented in 53rd British Psychological Society & Social Psychology. *Annual Conference: Birmingham, 6th - 8th September, UK*.
- Samani, S. (2008). Validity and Reliability of Family Process and Content Scales. *Paper Presented in 29th International Congress of Psychology*. Berlin, 20-25 July.
- Samani, S. (2010). Family types in the family process and content model. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 727-732.
- Samani, S., & Sadeghzadeh, M. (2010). Family types in the Family Process and Content Model. *Psychological Reports*, 106, 539-547.
- Sheldon, K. M., & Lyubomirsky, S. (2007). Is it possible to become happier? (And, if so, how?) *Social and Personality Psychology Compass*, 1, 129-145.
- Uchida, Y., Norasakkunit, V., & Shinobu, K. (2004). Cultural constructions of happiness: theory and empirical evidence. *Journal of Happiness Studies*, 5, 223-239.
- Veenhoven, R. (1992). *Happiness in Nations*. Erasmus University. Rotterdam, Netherlands.